

כניסת כלבי נחיייה לבית כנסת – כוחו של פוסק באיתור מקורות לפסיקה חברתית

"הרגשנו פשוט מושפלים. עמדתי עם בעלי מחוץ למסעדה ולא נתנו לנו להיכנס בגלל הנכות שלו. הרגשנו שהיחס כלפינו הוא כמו לזבל של החברה" - כך סיפרה אתמול ניצן, אשתו של רס"ן אורן בליצבלאו, שהתעוורר בפעילות מבצעית באזור עזה לפני כשנתיים, ומאז הוא זקוק לשירותי כלב נחיייה.

"ביקשנו לדבר עם המנהל, אבל שלחו אלינו את מנהל המשמרת שאמר שהוא מתנצל, אבל הוא לא יכול לתת לנו להיכנס עם הכלב. הסברנו שמדובר בכלב נחיייה אבל גם זה לא עזר. אורן הוציא מהארנק שלו את המסמך המציג את חוק איסור הפליית נכים שאיתו הוא הולך כל הזמן, אבל אפילו זה לא עזר".

בני הזוג מצאו עצמם בפתח המסעדה מתווכחים עם מנהל המשמרת, מול עיניהם של אנשים רבים. "זאת הייתה השפלה קשה ונוראית", סיפרה ניצן. "גם אורן חש מושפל שלא נותנים לנו להיכנס בגלל הכלב. כאילו לא מספיק הקושי עם הנכות וההתמודדות היום-יומית עם העיוורון, אנחנו גם זוכים להשפלה בגלל זה. אנחנו יודעים שיש בעיה, הרבה אנשים לא מכירים את החוק - היו מקרים שלא נתנו לנו להיכנס אבל אחרי שהצגנו את החוק הבינו שטעו - אבל הפעם היינו בהלם, הם אפילו לא רצו להביט בחוק".

הציטוט הזה לקוח מאתר ynet מחודש מרץ 07 ומשקף במידה רבה את הפער שבין התקדמותה של החברה הנמדדת על פי חוקיה לבין היישום של החוקים הללו ברשות הרבים. כלבי נחיייה משמשים כעיניים לעיוור והצורך בו הוא כמו הצורך של נכה בכיסא או של חרש במכשיר שמיעה. ההתייחסות לכלב באופן קטגורי מתעלם לחלוטין מתיפקודו המיוחד בהקשר של העיוור.

שו"ת אגרות משה אורח חיים ח"א סימן מה

בענין סומא שהרגילו כלב להוליכו אם יכול ליכנס לביהכ"נ לתפלה יום א' כ"ג שבט תשי"ג. מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם מוהר"ר פינחס מרדכי טייץ הגאב"ד עליזאבעט שליט"א, שלו' וברכה.

הנה בדבר הסומא אשר למדו לכלב להוליכו ומוכרח הכלב להיות תמיד אצלו אם יכול ליכנס לביה"כ להתפלל בצבור ולשמוע קדיש וקדושה וקה"ת וקריאת המגילה וכדומה אף שהכלב מוכרח ליכנס עמו או שיש בזה בזיון להכניס בע"ח לביה"כ שהוא מקדש מעט.

והנה איתא בירושלמי פ' בני העיר ה"ג ר' אימי מפקיד לספריא אם אתא ברנש גביכון מלכלך באורייתא לגבכון תיהוון מקבלין ליה ולחמריה ולמנוי, והוא משום דסובר כר"י בן לוי דאמר שם לעיל מזה בתי כנסיות ובתי מדרשות לחכמים ולתלמידיהם, וכדאיתא גם בגמ' דידן (מגילה דף כ"ח) אמר רבא חכמים ותלמידיהן מותרין דאמר ריב"ל מאי בי רבנן ביתא דרבנן, ולכן אמר ר' אימי לספריא שאף אם הוא רק קצת בן תורה נמי נחשב כבן תורה לגבי זה ומותר כשהוא אורח להיות שם עם חמורו וכל כליו והובא בר"ן במגילה שם. וא"כ חזינן דהכנסת

חמור לביהכ"נ אינו קלות ראש ובזיון יותר מאכילה ושתייה ושינה דאם היה יותר מזה לא היה נותר לת"ח דאטו ת"ח אינו מוזהר על מורא דמקדש כדאיתא במג"א סי' קנ"א סק"ב, ודייק גם מלשון הטור ושי"ע דאינך מילי אסור, וגם המג"א הביא שם ירושלמי זה ברמז שכתב וכן הוא בירושלמי שת"ח מותר להתאכסן בביהכ"נ עיי"ש, והוא ירושלמי זה שמפורש שגם רשאי להכניס שם החמור, וגם הגר"א בסק"ה הביא לשון הירושלמי, וא"כ פוסקין כן.

וכיון שהוא רק כאכילה ושתייה הרי לזה מהני תנאי בבתי כנסיות שבחור"ל לאכול שם בשעת הדחק אף לכל אדם כדאיתא בר"ן שם בשם הרמב"ן שמהני התנאי אפילו בישובן לענין שאם הוצרכו אנשי העיר להאכיל בהן עניים או להשיבם שם והביאו הב"י בסי' קנ"א. ואף שבש"ע סעי' י"א משמע שפסק דלא מהני תנאי כלל בישובן לענין אכילה ושתייה, עיין במג"א ס"ק י"ד, אבל בסק"ב הביא גם שיטת הג"א בשם אור"ז שעל תנאי שרי אפילו בישובן לאכול ולשתות לכל אדם ואף שלא מדחק. והגר"א בסק"ה הביא הר"ן בשם הרמב"ן שעל תנאי מותר לכל אדם מדחק ומשמע שפוסק כן ולכן שפיר פסק המ"ב בבאור הלכה ד"ה אבל שיש לסמוך על הרמב"ן שכן סברי גם הר"ן והרשב"א להתיר אפילו בישובן לכה"פ בשעת הדחק. וכמדומני שבהרבה מקומות נוהגין להקל אף שלא בשעה"ד. ולצורך מצוה קצת כגון לאכול סעודה שלישית בשבת אף שאין צורך גדול שהרי יכול כל אחד לאכול בביתו נוהגין כמעט בכל המקומות להתיר. ואף לעשות משתה בקריאת החתן או בר מצוה נוהגין להקל, אף שאין ברור שיש בזה ענין מצוה. והחסידים נוהגין בכל בתי כנסיות שלהן להתיר אף בדבר הרשות ממש כהא דאכילה ושתייה ביום היא"צ. א"כ מוכרחין לומר שנוהגין כרש"י והג"א בשם אור"ז שמתיר על תנאי אפילו בישובן לאכילה ושתייה וכה"ג אף בלא דוחק. ונמצא שנפסק עתה כן להלכה אף אם אולי רק בדורות האחרונים התחילו לנהוג כן. כמפורש ברש"י בשבת דף י' אף במנהג כדעת יחיד במילי דאורייתא לענין מתנות שכתב וכי היכי דאחזו במנהג בראשית הגז בימי ר"נ ולא מחינא בהו ונהגנא כולא כוותיה השתא דנהוג אף במתנות לא משנינן מנהגא עיי"ש, וכ"ש במילי דרבנן כהא דאיסורי אכילה ושתייה בביהכ"נ. אך אף אם לא נימא כחדושה דרש"י דאולי החולקים על רש"י וסוברים דמתנות נוהגות בחור"ל שהוא הרמב"ם ושיטה ראשונה בש"ע יר"ד סי' ס"א סעי' כ"א פליגי על רש"י גם בחדוש זה, מ"מ בשעת הדחק ודאי יש לפסוק להתיר שבזה הא מתירין גם הרמב"ן והרשב"א והר"ן וכדפסק המ"ב בבאור הלכה.

ולכן כיון שבהכנסת חמור חזינן שלא גרע מאכילה ושתייה ושינה יש להתיר בבכ"נ שלנו שעל תנאי הן עשויות אם הוא בשעת הדחק לפסק המ"ב בבאור הלכה. ובדאי שכלב לא גרע מחמור ואין לנו שעה"ד גדול מזה שאם לא נתירנו יתבטל כל ימיו מתפלה בצבור וקה"ת וקריאת המגילה בצבור וגם יש ימים שהעג"נ = שהעגמת נפש = גדולה מאד כגון בימים נוראים וכה"ג שרבים מתאספים עיין ברמ"א /או"ח/ ס"ס פ"ח, שלכן ראייה גדולה שיש להתיר להסומא שהכלב שמוליכו צריך להיות אצלו תמיד, ליכנס לביהכ"נ להתפלל ולשמוע קה"ת וכדומה. אך טוב שישב סמוך להפתח שלא לבלבל את הצבור.

וגם יש להסתפק דאולי בכלל ליכא שום בזיון וקלות ראש בכניסת בהמה אלא כשהכניסה היא שלא לצורך תפלה אלא לצורך התאכסנות כעובדא דירוש' אבל כשהכניסה היא לצורך תפלה של בעליו אפשר אין זה דבר בזיון וקלות ראש כלל, ויהיה ניחא מה שלא הזכירו זה לחדוש דין משום דאין בזה אלא משום ההתאכסנות שהזכיר המג"א בטק"ב, ונוגע זה בביהכ"נ של א"י שאינו על תנאי שג"כ לפ"ז יש להתירו אבל אין זה ראייה ברורה ועדיין יש לעיין בבתי כנסיות של א"י אבל בכ"כ שלנו היא ראייה ברורה לע"ד שיש להתיר.

ועיין בברכות דף ס"ב שפרש"י בהא דאביי מרביא ליה אמרא מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד, והא אביי היה כמעט כל היום בביהמ"ד וא"כ משמע קצת שהלך עמו גם לביהמ"ד דאל"כ אלא על המעט מהיום שהיה הולך לעסקיו היה הולך עמו לא היה שייך לשון תמיד. וגם הטעם שפירש"י כן הוא דאם לא היה עמו תמיד לא היה הולך עמו לבית הכסא ובמעט היום לא היה מתרגל ונמצא שגם מגמ' דידן יש ראייה קצת, אך אין זה ראייה ברורה, אבל מהירושלמי הוא ראייה ברורה כדלעיל.

ידידו ואוהבו בלונ"ח, משה פיינשטיין

שו"ת חלקת יעקב או"ח סימן לד

השגות על פסקא דאגרות משה, להתיר לסומא שהרגילו כלב להוליכו, ליכנס עם כלבו לביהכנ"ס בזמן התפלה ראייתי באגרות משה או"ח סי' מ"ה שאלה וז"ל בסומא שהרגילו כלב להוליכו, אם יכול ליכנס עם הכלב לביהכנ"ס לתפלה. והתיר על פי הירושלמי המובא בר"ן ורמב"ן למגילה כ"ח, ר' אמי מפקד לספרא אין אתי בר נש לגביכן מלכלך באורייתא (קצת בן תורה), תהוין מקבלין ליה ולחמריה ולמאניה, כלומר כיון שהוא אכסנאי ואין לו מקום, מותר בת"ח עכ"ל הרמב"ן והר"ן, ועל יסוד זה התיר להכניס את הכלב לביהכנ"ס, וכלשונו שם דודאי כלב לא גרע מחמור, ואין לך שעה"ד גדול יותר מזה שלא יתבטל מתפלה בצייבור וקרה"ת ומקרא מגילה וכיו"ב. ועוד ראי' מברכות דף ס"ב שפירש"י בהא דאביי מרביא לי' אמרא, מגדלת לו שה ומלמדתו שהולך עמו תמיד, והא אביי היה כמעט כל היום בביהמ"ד ומסתמא הכניסו גם לביהמ"ד, דאל"כ לא הי' מתרגל, ונמצא שגם מגמרא דידן יש ראי' קצת, אך אין זה ראי' ברורה אבל מהירושלמי ראי' ברורה עכ"ל.

ולפע"ד הוראה זו תמוה לרבים (עי' יו"ד סימן רמ"ב סע' י') לבנות מגדול על יסוד רעוע כזה - ונבאר.

(א) הירושלמי מיירי בביהמ"ד או בית הכנסת שהי' לומדים שם וכלשונו ר' אמי מפקד לספרא, עי' שבת ל"א א' מעשה בנכרי אחד שהיה עובר אחורי בית המדרש ושמע קול סופר, וברש"י שם מלמד תינוקות, וכבגמרא מגילה כ"ח ב' חכמים ותלמידיהון מותרין, מאי בי רבנן ביתא דרבנן, וברש"י שם למה קורין בי מדרשות בי רבנן לפי שבתם הוא לכל דבר, ובר"ן שם להדי' וז"ל משמע לי דהיינו ביהמ"ד לפי שעומדין שם כל היום כדאמרינן מאי בי רבנן ביתא דרבנן אבל ביהכ"נ לא עכ"ל, והא דמשמע בשו"ע רס"י קנ"א דת"ח ותלמידיהון מותרין לאכול מדוחק אף בביהכ"נ, כבר ביאר המג"א (עי' מחה"ש שם) כשדרכם ללמוד גם בביהכ"נ שכן הי' דרכם בזמן הש"ס, אבל בזמן שאין לומדים בביהכ"נ אסורין לאכול ולשתות אף לת"ח, דאטו ת"ח אינו מוזהר על מורא דמקדש, אם כן ממילא אין ראי' מירושלמי זה לבתי כנסיות שלנו שנוהגין בהם קדושת בית הכנסת שלא לאכול ולשתות ושלא לעשן וכיו"ב, לא כן בתי מדרשות שלומדים שם כל היום או מקצת יום, שכבר נשתרכב המנהג להקל בדברים כאלו. ונסתר גם הראי' שלו ממה שהחסידיים נוהגין בכל בתי כנסיות שלהן להתיר אף בדבר רשות - זה בורכא, החסידיים נוהגים כן רק בבתי מדרשות שטיבלעך קלויזען שלהם, לא בביהכ"נ שקדושת ביהכ"נ חמורה להם למאד, ומזה הטעם הם נמנעין גם מלהתפלל בביהכ"נ.

(ב) ועוד הירושלמי מיירי לענין להתאכסן, וכלשון הרמב"ן הנ"ל, כלומר כיון שהוא אכסנאי ואין לו מקום מותר בתלמיד חכם, משמעות שלא בזמן התפלה, אבל בזמן שהציבור מתפללין ודאי אסור מפני שמתבלבל הכוונה של המתפללים, וכמבואר להדי' ברמ"א סימן צ' סע' כ"א וז"ל ולי נראה דבעלי חיים חוצצין, וכן בסע' כ"ג שם שאין נכון להתפלל נגד בגדים המצוירים מפני שמבלבל הכוונה, ואין לך בלבול כוונה יותר מזה כשרואין באמצע ביהכנ"ס או ביהמ"ד חמור או כלב עומד שם, ועל המציאות אין להתווכח, וזה גרע הרבה יותר מבגדים מצוירים שנאמר עליהן רק הלשון שאין נכון להתפלל, משמעות של זהירות בעלמא, דבחמור או כלב באמצע ביהכנ"ס וביהמ"ד בודאי יבא לידי היתול והוללת והנערים ישחקו בהם, ואין לך קלות ראש יותר מזה באמצע התפלה. ועוד הרי מבואר בסימן ע"ט ס"ה דצואת חמור דינו כצואת אדם, דלאחריו צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח ומלפניו מלא עיניו, ומי יערב לנו שהחמור לא יטיל גללים באמצע התפלה (ובצואת כלב גם כן אם יש בהם ריח רע דינו כצואת אדם וכבסע' ד' שם) וא"כ עכ"ח הירושלמי מיירי להתאכסן שלא בזמן התפלה, אבל בזמן התפלה ודאי אסור אי משום בלבול התפלה ואי משום שלא יטיל גללים.

(ג) ועוד לפע"ד, אין הדבר ברור אם כוונת הירושלמי שכתב "ולחמריה" שמשמעותו חמור, ואפשר כוונתו להאדם שנוהג את החמור שהוא נקרא חמר, וכזה דע"ז ס"ה א' וב"מ ע"ט ב' השוכר את החמור מניח עלי' כסותו וכו' מכאן ואילך חמר מעכב עליו, וכן בבבא מציעא ע"ג א' החמרין מעלין וכו', וקאמר הירושלמי לבתר דאמר שם בתי כנסיות ובתי מדרשות לחכמים ותלמידיהון, דר"א מפקד לספריא לקבל בר נש אף רק מלכלך באורייתא (קצת בן תורה) לי' ולחמרי', כלומר החמר שלו אף שהוא אינו בן תורה כלל, אבל מפני שהוא מחמר את חמורו של הבן תורה מותר לאכסן גם לי' ולמאני'. אבל על החמור גופי' אין לנו ראי' משם שמותר להכניסו בביהמ"ד ובפרט ללון שם, וכדמשמע לשון הירושלמי שהיו לנין שם, דבודאי יטיל גללים שם דזה ודאי גנאי לביהמ"ד, ויתכן שהחמור בעצמו היו קושרין בשם חוץ לבית המדרש. ולכאורה הי' יכול להביא ראי' מרמ"א סי' צ' סע' כ"א הנ"ל שכתב ולי נראה דבעלי חיים חוצצין, דמשמע לכאורה דמותר להכניס בעלי חיים לבית הכנסת או בית המדרש - אבל באמת אין שום ראי', דשפיר י"ל דרמ"א מיירי כשמתפלל בביתו, והשאלה רק לענין חציצה בינו להקיר.

(ד) ועוד אף אם יהיבנא לי' שכוונת הירושלמי "ולחמריה" הכוונה על חמור ממש (וכאמר שזה אינו דבר ברור ויסוד לבנות עליו בנין כל כך גדול) אין זה ראי' להתיר להכניס גם כלב לביהכ"נ, וכלשונו דודאי לא גרע כלב מחמור, אדרבה ודאי כלב מגרע גרע מחמור, מי זוטר לן מאמר חז"ל ב"ק פ"ג ההיא איתתא דעלת למיפא בההוא ביתא נבח בה כלבא, אמר לה מרי' לא תיסתפי מיניה שקולי ניביה, אמרה לי' שקילי טיבותיך ושדי' אחיזרי' כבר נד ולד. ודומה קצת להא דסי' קנ"א סע' ו' דיש אוסרין ליכנס לביהכ"נ בסכין ארוך, והטעם שתפלה מארכת ימיו של אדם וסכין מקצרת. ובב"ק פ"ג הנ"ל היתה אשה מעוברת נבח בה כלב והפילה, נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, והכא נמי כשישחקו בו הנערים והכלב יתחיל לנבוח, חוץ מהגנאי והקלות ראש שיהיה בזה יש גם חשש הפלת ולד וקצת דומה לסכין ארוך.

(ה) ועוד וזה העיקר אצלי, במקומות הללו שהפקירות כך מצוי' ויהדות כך נתרופפה, ורבים הם האנשים השחצנים ההולכין עם כלביהן בראש כל חוצות, אף שעפי"ד אפשר שאין זה בכלל מה שנאמר בסוף מרובה דלא יגדל את הכלב, והמגדל כלבים כמגדל חזירים, למה נפ"נ למיקם עלי' בארור, כיון שבשו"ע חו"מ סי' ת"ט הגירסא לא יגדל כלב רע בתוך ביתו אלא א"כ קשור בשלשלאות, אכן מאן מפיס לידע אם זה הכלב אינו בסוג זה - והעיקר שאין זה רגש יהדות האמיתית להוליך עמו כלבים, רק האנשים השחצנים עושין כן. א"כ בשלמא כשאחד יראה חמור בביהכ"נ שהוא שם לאיזו סיבה, ליכא חשש למיגדר מילתא שגם הוא יכניס לשם חמור, אבל כשיראה שם כלב ודאי יש מראית העין שיכולין לחשוב זה הכלב של הראש הקהל וכיו"ב שמלווה אותו לדרכו לביהכ"נ, עי' ש"ך יו"ד סי' ק"י ס"ק ל"ג דברבים קרוב הדבר לטעות, וחוף לזה יפסוק לעצמו כשהותרה הרצועה לאיזה צורך להכניס כלב לביהכ"נ, גם לו יש צורך גדול להכניס כלב וכאמור, בעוה"ר שהיהדות כך נתרופפה ובפרט במקומות הללו, אם יפתח פתח כמחט של סדקית יפתח הפתח כפתחו של אולם, ויתכן שימצא כבר איזה ראביי להתיר זאת ויתלה את עצמו באילן גדול לומר כבר הותר מהפרושים לצורך גדול להכניס כלב לביהכ"נ, והוא בתור ראביי כבר יכריע מה זה נקרא צורך גדול וח"ו יוכל לצמוח מזה חילול השם גדול - שהנוצרים אוסרים להכניס כלב לבית תיפלתם, ולהבדיל לביהכ"נ מותר. עי' מג"א סי' רמ"ד ס"ק ח' לענין לבנות ביהכ"נ בשבת ע"י קבלנות וז"ל ומ"מ ראיתי שהגדולים לא רצו להתיר, כי בזמן הזה שאין העכו"ם עושים מלאכה ביום חגם תהי' חילול השם בזה, ועי' חת"ס ח"ו סי' מ"ג דברים מלהיבים בענין זה שלא לגרום לבא לחיה"ש, ועי' רש"י עירובין ו' א' רב בקעה מצא, עמי הארצות היו ומזלזלין היו במצות והחמיר עליהן סייג להרחיקן מעבירה כאדם הגודר גדר לבקעה פרוצה, ובעוונה"ר לא די שאין לנו כח לגדור גדר, נפרוץ בעצמנו גדר הגדור, מי שהוא מיראי הוראה צריך להתבונן כמה אחריות נוטל עליו בהוראה כזו. ועי' בהקדמת אגרות משה או"ח דברים מלהיבים בענין זה של יראי הוראה וע"ז נאמר חכמים הזהרו בדבריכם של עצמיכם.

(ו) והראי' ב' שהביא מברכות ס"ב א' אביי מרביא לי' אימי' אמרא למיעל בהדי' לבית הכסא, ומדייק מרש"י שכתב שהולך עמו תמיד, וא"כ משמע קצת שהלך עמו גם לביהמ"ד, דאל"כ אלא על המעט מהיום שהי' הולך לעסקיו היה הולך עמו לא הי' שייך לשון תמיד - דבריו מופרכים מרש"י עה"ת פ' תצוה על הפסוק להעלות נר תמיד (ואין מן הכבוד לפרש הדברים) וחוף לזה אין שום סברא לומר דהאמרא הי' תמיד בבית המדרש ולהטיל שם גללים, ואם רצה אביי שיהי' האמרא אצלו גם לביהמ"ד, מסתמא הי' לו מקום מיוחד חוף לביהמ"ד עבורו, ובכל אופן אין מזה אף ריח של ראי', ולא כמו שכתב דזה ראי' רק אינה ברורה, וכאמור שהראי' הא' גם כן אינה ראי' ונפל היסוד נפל הבנין להתיר דבר כך תמוה לרבים וכנ"ל.

(ז) ולאידך גיסא, מה שכתב באגרות משה שאם לא נתירנו יתבטל כל ימיו מתפלה בציבור וקרה"ת וקריאת מגילה - קשה להאמין שלא הי' לו איזו עצה שמי שהוא יוליכנו לביהכ"נ ועכ"פ לעתים מיוחדים. ואם באמת כן שאין לו שום עצה אחרת, הרי הוא בכלל אונס ורחמנא פטרי' ואף דסומא חייב במצות מה"ת לרוב הפוסקים, ואף לרי"ו מובא בב"י סי' תע"ג (עי' מחה"ש רס"י תקפ"ט) והאגודה פ' החובל דפסקו כר"י דסומא פטור ממצות, עכ"פ מדרבנן חייב וכבתוס' ב"ק פ"ז ועוד מקומות, מ"מ היכי שאי"א הוי אונס ורחמנא פטרי' וכהאי דמג"א רס"י תמ"ו במצא חמץ שנתחמץ בפסח אף שלא הי' בכלל הביטול ועובר על כל יראה מה"ת, כיון שחכמים אסרוהו לטלטל משום מוקצה אינו עובר עליו דאונס הוא. ואף שיש לחלק בין מ"ע לל"ת, עפ"י שיטת הש"ך חו"מ סי' כ"א אונס רחמנא פטרי'

אמרינן רחמנא חייבי' לא אמרינן, כלומר אונס כמאן דלא עביד אמרינן אונס כמאן דעביד לא אמרינן, והדברים עתיקין, מ"מ מצינו גם מאמר חז"ל חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, והשי"ת יודע מחשבות אדם. והלכה פסוקה בסי' תקפ"ו סע' כ"א שופר של רה"ש אין מחללין עליו יו"ט אפי' בשבות דרבנן כמו לעלות לאילן, אף שיתבטל ע"י זה מצוה מה"ת ומצוה דרבים דחמירא ביותר וכבתוס' גיטין מ"א ב' ד"ה כופין. והעיקר אצלי שעכ"פ לעתים מיוחדים מסתמא ימצא למישהו להוליכו לביהכ"נ, ולא להתיר מפאת זה להכניס כלב לביהכ"נ. וסימן לדבר לא תביא,,, מחיר כלב בית ד',,,, כי תועבה הוא.

ציריך, י' למטמונים תשכ"ה.